

Княк Роман Павлович

МОЇ ПЕДАГОГІЧНІ СПОГАДИ
І ПРАКТИЧНІ ПОРАДИ
МОЛОДИМ ПЕДАГОГАМ

*Кияк Роман Павлович
(отець Роман Андрій Кияк)*

**МОЇ ПЕДАГОГІЧНІ СПОГАДИ
І ПРАКТИЧНІ ПОРАДИ
МОЛОДИМ ПЕДАГОГАМ**

*Дев'ятнадцятій річниці відходу
до вічності отця Романа Андрія Кияка –
Романа Павловича Кияка
присвячується*

МОЇ ПЕДАГОГІЧНІ СПОГАДИ І ПРАКТИЧНІ ПОРАДИ МОЛОДИМ ПЕДАГОГАМ

*(Думки пенсіонера після 30-річної педагогічної праці:
осінь 1974 р. – весна і літо 1975 р.)*

MEINE PEDAGOGISCHE ERINNERUNGEN
(Herbst 1974 – Frühling und Sommer 1975)

Видавництво:
«Вогонь з неба»
м. Чортків
– 2017 –

УДК: 217 (477)
ББК 86.5 (4 Укр)
К 46

Кияк Р. П. (отець Роман Андрій Кияк). Мої педагогічні спогади і практичні поради молодим педагогам. – Івано-Франківськ: ПП Маргітич О. І., 2017. – 74 с.

Книга педагогічних спогадів і практичних порад молодим педагогам отця-мітрата Андрія Романа Кияка – Кияка Романа Павловича – добре знаного і любленого на Прикарпатті та за його межами проповідника, душпастиря, патріота і глибоко шанованого, високоосвіченого, талановитого, авторитетного педагога-вихователя – вчителя німецької мови, багатогранної, талановитої особистості – є пропам'ятним виданням, присвяченим дев'ятнадцятій річниці відходу до вічності отця Андрія – видатного педагога Романа Павловича Кияка, який впродовж тридцяти років учительської праці вкладав свою душу і свій священничий запал не в одне покоління української молоді на Прикарпатті, котрі отримали не лише глибоке знання німецької мови, але й науку життя і виховання на християнських духовних засадах, що в складний для українства радянський час стало не тільки виявом його великого педагогічного таланту, але й ревної турботи учителя про душі його учнів, що і засвідчують ці спогади.

В книзі кожен зацікавлений читач, особливо педагоги, перш усього – молоді учителі, знайдуть корисні для себе педагогічні поради і духовно-виховні настанови, а численні учні Романа Павловича Кияка завдяки цій книзі зможуть повернутися у своє шкільне дитинство і духовно «поспілкуватись» зі своїм наставником і освіжити приємні спогади про свого дорогого учителя.

Для шкільних і вузівських педагогів, учителів німецької мови і словесності, викладачів християнської етики, батьків і шкільних вихователів, широкого кола читачів, які не байдужі до долі української шкільної молоді.

УДК: 217 (477)
ББК 86.5 (4 Укр)

© Кияк Роман Павлович, 2017
© Видавництво «Вогонь з неба», 2017

ЗМІСТ

(Облік питань, розглянутих у цих спогадах)

<i>Слово від упорядника</i>	7
1. Вступ. Мета спогадів	15
2. Плани уроків («конспекти»).....	16
3. Багатство, гнучкість та лагідність мови вчителя	18
4. Дисципліна учнів на уроці	20
5. «Exempla docent et trahunt» – «Приклади вчать і скеровують»	23
6. Перші уроки з іноземної мови	25
7. Міркування про підручники	26
8. Професія вчителя, його високогуманне відношення до учнів	28
9. Розвивання учнівської творчості	37
10. Учнівські щоденники.....	39
11. Огляд методів праці на уроках іноземної мови	40
12. Календарні плани	44
13. «Коедукація» (спільне навчання)	45
14. Розважне навантажування учителів та учнів	48
15. Позаурочне виховання.....	50
16. Боротьба з формалізмом.....	52
17. Ідейність нашої молоді	54
18. Більше розваг і відпочинку	55
19. Уроки для гостей у класі (=навчання брехні).....	56

20. Дружні відносини з дітьми	57
21. «Вільний» час для вчителя	61
22. Постійна самоосвіта вчителя.....	63
23. Розвиток творчості у «творих» учнів.....	65
24. Пошуки за талантами та їх розвиток	68
25. Заохочення і характерність. Майбутнє завдання школи.....	70

Слово від упорядника

Шановний читачу! Ви тримаєте в своїх руках книгу педагогічних спогадів і практичних порад молодим педагогам отця-мітрата Андрія Романа Кияка – Кияка Романа Павловича – добре знаного і любленого на Прикарпатті та за його межами проповідника, душпастиря, патріота і глибоко шанованого, високоосвіченого, авторитетного педагога-вихователя – вчителя німецької мови, багатогранної, талановитої особистості. Це скромне пропам'ятне видання присвячене дев'ятнадцятій річниці відходу до вічності отця Андрія – талановитого педагога Романа Павловича Кияка, завдяки якому впродовж тридцяти років його учительської праці не одне покоління української молоді на Прикарпатті отримало не лише глибоке знання німецької мови, але й науку життя і виховання на християнських духовних засадах, що в складний для українства радянський час стало не тільки виявом його великого педагогічного таланту, але й ревної турботи учителя про душі його учнів, що і засвідчують ці спогади. Педагогічний талант і досвід Романа Кияка особливо прислужиться в кінці 80-х – на початку 90-х років ХХ століття Івано-Франківській єпархії Української Греко-Католицької Церкви при відродженні спільно з владиками Софроном Дмитерком ЧСВВ та Іринеем Біликом ЧСВВ Духовної семінарії – Івано-Франківського Теологічно-Катехитичного

Духовного Інституту, першим довголітнім проектом якого і був отець Андрій Кияк.

Спогади вийшли з під пера Р. П. Кияка іще в далекому 1975 році і сьогодні з висоти минулих сорока років кожен читач, а особливо його учні, перечитуючи їх, зможуть відродити у своїй пам'яті науки учителя, зможуть повернутись у своє шкільне дитинство і знову «спілкуватись» зі своїм учителем, як це пережив я, упорядковуючи ці спогади, і пересвідчитись в життєвій мудрості наук Романа Павловича і в тому, що «все велике бачиться здаля», а відтак практична і виховна значущість цих спогадів не втратила своєї актуальності і вони будуть особливо корисними для сьогоднішніх молодих українських педагогів. Перечитуючи їх, ми постійно отримуємо підтвердження присутності духовно-моральної і гуманно-виховної домінанти у вчительській діяльності цього великого педагога, для якого провідним гаслом як вчителя і як священика був відомий вислів корифея українського письменства і кінематографії Олександра Довженка, що дуже точно віддзеркалював сутність душі Романа Кияка: «Життя таке коротке – поспішайте творити добро!» Ці «скромні спогади», як їх означає сам автор, показують живий досвід великого педагога-вихователя та учителя німецької мови і мають на меті послужити молодим вчителям практичними порадами і думками, якими з ними ділиться «пенсіонер після 30-річної педагогічної праці». Зокрема, автор вже на початку спогадів дає надзвичайно цінні поради щодо вироблення багатої,

гнучкої та лагідної мови вчителя, дотримання дисципліни і уваги на уроці, особливо наголошуючи на гуманній складовій цього процесу, зокрема, на повазі до учня. Для цього автор в своїй діяльності активно й дуже доречно і з любов'ю послуговувався відомими латинськими крилатими висловами – прикладами для глибоких роздумів і засобами формування любові до перлин людської мудрості як джерела гуманного виховання, що було чи не єдиним способом донести до учнів у час радянської тотальної атеїстичної цензури і заборони вічні гуманістичні цінності людства. Ці вислови найкраще віддзеркалювали цілі, ідеї та дух учителя і вихователя, вони були для Романа Кияка, а особливо – отця Андрія Кияка – живим дороговказом і ціллю його життя і це стає особливо очевидним зараз з висоти сьогоденського погляду на його таке складне, багатогранне і жертвенне життя, цілковито посвячене служінню учням, освіті, Богові, Україні та ближнім. Впродовж всього свого життя він неустанно поспішав творити добро всім, з ким його зводило Боже Провидіння. Слово його високогуманних наук на уроках і виховних годинах було правдивою духовною поживою для багатьох поколінь учнів (зокрема, Горохолинської середньої школи Богородчанського району Івано-Франківської області, в якій Р. П. Кияк пропрацював свої останні понад двадцять років до виходу на пенсію). Це слово збагачувало їх життєвою мудрістю і давало їм насагу і надію в часи складного комуністичного життя, в якому, за висловом самого автора, «скрізь панувало

крутість і брехня». При цьому автор у своїх спогадах особливо акцентує увагу на вихованні духовної ідейності у молоді, душевної чистоти учителя, поваги до учня і до ближнього, загалом, на засадах високого загальнолюдського гуманізму, послуговуючись для цього у певний спосіб «законспірованими», з огляду на комуно-атеїстичний час, повчальними історичними і життєвими прикладами і навіть євангельськими історіями і цитатами. Впродовж усієї педагогічної діяльності Р. Кияк прищеплював учням любов до правди і зневагу до брехні, обману і різного роду людських обмов і очорнень, а також до формалізму в навчанні і в житті. Підтвердженням цьому у спогадах є навіть окремий розділ 16, присвячений боротьбі з формалізмом в освітньому процесі, що виявлявся також і у підручниках, учительських календарних планах, учнівських щоденниках, в позаурочному вихованні учнів і в інших сферах радянського шкільництва, що є актуальним і для сьогоденної української школи. Педагог протиставляє формалізові в педагогічній діяльності і навчанні учнів вимогу відповідального і совісного виконання учителями і учнями своїх обов'язків.

У ставленні до учнів Кияк Р. П. постійно дотримується принципу довіри і поваги до учнів, дружніх і уважних та, не побоююсь сказати – батьківських відносин до них (чому я сам неодноразово був свідком), виробляючи у них самоповагу і повагу до учителів і до товаришів, пропагуючи класичну високогуманну педагогічну

засаду, якої притримувались видатні вихователі, зокрема, св. Іван Боско, Антон Макаренко та інші: «Не кари має боятись учень, а злого вчинку», при цьому педагог упродовж усього життя був твердо переконаний у тому, що «зло не в людях – зло у кайданах», які спонукують людину до злого. Завдяки такому ставленню до учнів Роману Павловичу вдавалось дуже легко знайти підхід до сердець навіть «закоренілих» порушників дисципліни і до байдужих до навчання учнів, за що вони опісля, уже в зрілому віці, були дуже вдячними йому. Любов, повагу і турботу про учнів, як і про учителів, виявив автор у обстоюванні необхідності більш продуманого навантаження учнів і учителів шляхом збільшення часу на їх відпочинок і на розваги. При цьому педагог рекомендує молодим вчителям творчо використовувати вільний час – не лише для педагогічної самоосвіти із залученням в процес самопідготовки літературних і педагогічних новинок, але й для власного духовного самовдосконалення задля «пошуку історичної Правди» і служіння їй через прищеплення набутих знань своїм вихованцям: «Бо ж постійна самоосвіта вчителя – це перша ознака того, що він любить цю чудову (!) професію, а без любові до неї йому не місце серед носіїв знань, культури, краси, любові до правди, народу і учнів». Тому слушно наголошує педагог у своїх спогадах, неодноразово цитуючи латинську мудрість – «Nemo dat, quod non habet!» – «Ніхто не може дати, якщо сам не має», що таке налаштування учителя до своїх обов'язків не лише

буде його збагачувати професійно і духовно, але й передасться учням і допоможе їм правильно і творчо навчатись, а головне, матиме і важливий виховний момент: вчитиме їх відповідально ставитись до свого навчання – джерела і запоруки свого майбутнього професійного зростання.

Особливої уваги у спогадах Р. Кияка заслуговує його досвід і власні методи навчання іноземної (німецької) мови, котрі ним були «вироблені і виплекані» на уроках впродовж багатолітньої творчої учительської праці. Аналізуючи їх, автор виявляє дуже важливу рису власного характеру, притаманну йому по життю – скромність, яка виключає самовихваляння, чи нав'язування власної думки іншим і свідчить про глибоко притаманну педагогові повагу до інших. При цьому автор скромно висновує, що його досвід «ледве чи зараз, при такому багатогранному розвитку методів навчання комусь пригодиться», хоча коли вдумливо підійти до аналізу шляхів праці (методів) на уроках іноземних мов, наведених педагогом, то навіть при сьогоднішньому стані розвитку педагогічної думки можемо твердо констатувати, що сучасні молоді педагоги зможуть дуже багато почерпнути з цього досвіду, який і після сорока років не втратив своєї актуальності. Зокрема, ми в ньому знайдемо не лише цілий ряд актуальних і ефективних дидактичних педагогічних прийомів, перевірених автором впродовж десятиліть, але також педагоги зможуть відкрити для себе цілу низку морально-виховних порад і підходів, викладених у спогадах, які забезпечать

високий рівень освоєння іноземної мови і будуть корисними для усіх учителів, а не лише для педагогів-словесників.

Дуже характерним є завершення Р. Кияком своїх спогадів: автор їх підсумовує у тому ж дусі, що розпочав – у дусі «живої розмови» з широким загалом читачів, а не лише педагогів. Цю «розмову» автор завершує на тій же домінантній виховній і духовно-моральній ноті, яка звучить постійно у спогадах і яку педагог проілюстрував відомим висловом письменника Антона Чехова: «І тут остання порада для молодих педагогів: докладайте постійно максимум зусиль, щоб виконати вимогу великого російського письменника А. Чехова: «В людини повинно бути усе прекрасне, і обличчя, і одяг, і душа, і думки». А ці слова відносяться перш усього до учителів – «інженерів людських душ», до яких учні не менш приглядаються і вивчають їх, як улюблену кінокартину, книгу тощо». Підсумовуючи цей висновок, автор спогадів провидінно висловив надію, що він не до одного із піднятих у спогадах питань ще, можливо, повернеться, щоб їх розглянути і вирішити, що дійсно вдалося йому зробити уже як священику Української Греко-Католицької Церкви упродовж 70-х – 90-х років ХХ століття (підтвердженням цьому слугують не лише вище згадана у спогадах книга о. Романа Андрія Кияка «Перлини християнської мудрості», але й книга проповідей отця: Кияк о.-м. Роман Андрій. Поспішай творити добро. Проповіді, духовні науки. – Івано-Франківськ: Нова Зоря, 2004. – 496 с.).

Завершити коротке вступне слово до спогадів Р. П. Кияка хочеться на тій оптимістичній ноті, якою пронизані ці спогади і якою їх завершує автор, ясно бачачи великі й складні завдання перед майбутньою українською школою, висловлюючи їй щире побажання успіхів, а також радість та вдячність долі, яка дала автору «можливість пізнати глибше життя, людей і їм віддати свій труд, час, здоров'я».

Від імені сотень учнів-вихованців Романа Павловича Кияка хочеться висловити йому – справжньому сячу Доброго і Вічного – велику, щиру подяку за жертвенну, гуманну, високо інтелігентну, глибоко духовну і патріотичну науку життя, за що ми складемо йому найвищу шану і засвідчуємо, що будемо жити і діяти згідно настанов його проповідей і наук для нас, а це буде найкращою пам'яттю про великого Педагога, ревного Душпастиря, справжнього Патріота України!

*Упорядник – отець-доктор, професор
Святослав Кияк*

1. Вступ. Мета спогадів

У цих скромних своїх спогадах я торкнуся ряду питань з моєї педагогічної 30-літньої практичної діяльності, які не тільки нагадують мені пройдений шлях у навчанні і вихованні тисяч моїх колишніх учнів та зразкових і, на жаль, «карикатурних» педагогів, але можуть частково бути практичним порадником молодим педагогам (ці спомини буду систематично доповнювати питаннями, які я пригадаю).

Нехай ці скромні записи також будуть сердечною подякою усім, кого зустрів на своїй довгій і не легкій педагогічній ниві!

2. Плани уроків («конспекти»)

Мені часто доводилось зустрічати протилежні міркування у справі наявності та якості оформлення конспектів уроків («поурочних»). Безперечно, молодому педагогові, на перших етапах його праці, треба обов'язково оформляти поширений запис ходу кожного запланованого уроку, зокрема, з математики (задачі!), мов та інших гуманітарних і природничих предметів. Але в майбутньому конспект досвідченому учителеві, доброму знавцеві свого предмету й зовсім не потрібний. Він сковує вчителя, якщо його строго притримуватися, а оформлення у зошиті забирає дорогий час в учителя. Основне (*примітка упорядника: тут і далі в тексті підкреслення автора*): обдумати дома хід і матеріал майбутнього уроку (учителям точних наук: розв'язання задач і прикладів). Учитель, який досконало опанував свій предмет, постійно підвищує свій науковий і методичний рівень з даного предмету (читає журнали, вузівські підручники, тощо), постійно читає добру художню літературу, завдяки чому виробив у себе гнучкість мови (а це основне під час пояснення нового матеріалу!), досконало володіє класом, тут і всіх залучає до участі у роботі, у якого повна увага усіх на уроці – не потребує жодного письмового оформлення плану уроку. В цьому не сумніваюся.

Запис ходу уроку, притому ще зараз вимагають поширений з кількома методами (науковим, виховним, ..., унаочнення), потрібен

хіба для малої групи учителів, які може зовсім не готуються до уроків, починають свій педагогічний шлях, щоб цим «методом» їх заставити «подумати» про урок. Старшому учителю він не потрібний.

На сторінках центральної вчительської газети «Учительская газета» я колись читав статтю учительки-пенсіонерки, яка жалілася, що списала у своєму житті гори паперу на конспекти, з яких на уроці зовсім не користала. Я повністю згідний з нею.

Зараз ми маємо багатство чи наукової, чи фахової методичної, чи художньої літератури, а відтак без щоденного, планового (з виписками та обмірковуваннями) пророблювання якої ми не маємо права називатися інтелегентом. А де ж знайти час? При цьому учитель мусить щоденно оформити кілька листків зошита на конспекти уроків. Яких вбогих думкою, мовою учителів, так мало начитаних мені доводилося не раз зустрічати! Ця їх інтелектуальна обмеженість і передавалась їх вихованцям.

3. Багатство, гнучкість та лагідність МОВИ ВЧИТЕЛЯ

Я вже згадав вище про першорядне значення багатства мови кожного учителя (!), не тільки словесника, гнучкість його вислову у поясненні найскладніших питань учням на уроці.

Повторення матеріалу, яке плануємо, готуючись до уроку, і яке має відношення чи зв'язок з новим матеріалом, часто, виходячи зі знань учнів на даному ж уроці, необхідно підбирати й проводити тут же на цьому уроці. О як часто я змінював, в міру потреби, й сам хід уроку, і це тільки позитивно впливало на ефект, жвавість, повноцінність уроку. А планувалось інакше у конспекті! Тоді ж нащо він потрібний, тим більше старшому, досвідченому учителю. А може тому, щоб при його перевірці представник дирекції школи бодай цим нагадався вчителю, не маючи можливості, на жаль, надати йому практичної допомоги у далекому, для того хто перевіряє, предметі. А як часто тільки «для галочки» ходить директор школи до вчителів на уроки.

На мої уроки (зокрема, з німецької мови) майже ніколи ніхто не ходив, крім відкритих уроків, чи уроків (також відкритих), які я давав для більшої кількості гостей (наприклад, для обласного з'їзду вчителів-предметників у нашій школі). Причину в тому я бачив одну: директори шкіл не знають іноземної мови! Ненормальне явище. В іншому

випадку, не сумніваюся, в даного учителя усе
гарзд.

4. Дисципліна учнів на уроці

Не менш важливе питання, як багатство та гнучкість мови вчителя, – це його лагідний і тихий (так, тихий) тон мови на уроці при розповіді чи поясненні. Майже кожен вчитель хворіє «професійною» недугою горла, але він, звичайно, сам до цього доводить себе через надто сильний голос на уроці. Учителі часто захрипають. Тому молодому учителю треба розкласти сили свого «центрального апарату» – горла на кількадесят років. Сам я, маючи колись, під час студій на вокальному відділі Львівської консерваторії, голос, якому віщували велику кар'єру, сьогодні на пенсії також відчуваю слабкість горла. А на уроці: за гучний голос учителя ховаються шептуни, а тихий голос учителя стимулює клас до уваги, а й також думка розсівається від різкого звуку учителя.

Бо ж найкращий метод для ліквідації шепотіння чи вертіння на уроці є: припинити розповідь чи стишити силу звуку до мінімуму. А не навпаки. Не забуваймо, що мало дітей співчуває схвильованому учителю, а може й навпаки. Пригадаймо відомий приклад про мельника у млині: він, привикнувши до шуму у млині коли млин працює, раптово прокидається із твердого сну якщо зупинити мотори млина. І вертлявих чи неуважних учнів може спрямувати до зосередження уваги на уроці не крик учителя чи підняття ним тону, а його тихий, лагідний звук чи зупинка мови.

Досвідчений учитель ніколи не починає уроку, коли у класі хоча б найменше відхилення від робочого порядку чи поваги до нього з боку вихованців. Основне: у перших днях (!) мусять закріпити учні у своїй свідомості, що **Н.** (новий педагог у школі) вимагає тільки такої поведінки, на іншу він не погодиться. Значить: порушники дисципліни і програми над цим педагогом, якого вивчили у перших днях, не зможуть знущатися (а є й такі типи серед учнів!). Без цього буде провал усієї роботи у даного учителя. А які ж комедійні ненормальності були у багатьох моїх молодих колег, яких на початках ніхто цьому не повчив, або їм не слід було вибирати професію педагога, щоб справитися із своєю роботою без вродженого дару керувати (бодай частково) оточенням, впливати на учнів, змушувати їх до уваги. Не сумніваюсь у своїй дилемі: без цієї вродженої риси не повинні приймати кандидатів у педагогічні вузи.

Ще раз хочу поділитись власним досвідом і зупинитись на початку уроку молодого учителя, який затривожений дисципліною у класі. Увійшовши у клас, обвівши серйозним поглядом усіх учнів, ставши перед столом, учитель перед привітанням обов'язково робить мікро паузу, щоб цим привести клас до абсолютної тишини й уваги, вітається півголосом, знову ж переводячи погляд на клас після привітання, ліквідовуючи завжди найменше відхилення від повної уваги. Також і підчас розповіді чи пояснення на уроці учитель домагається уваги, вплітаючи у розповідь прізвище порушника, чи зовсім зупиняючи розповідь –

пояснення. На перших уроках рішуче нав'язати учням, не ображаючи їх людської гідності, свої вимоги до поведінки й уваги на уроці, а коли зрозуміють і привикнуть до «примх» нового учителя, на дальших уроках така «строгість» нового учителя не буде потрібна. В учнів буде вироблений навик.

На окрему увагу заслуговує розумовий відпочинок і розслаблення, веселий момент на уроці, коли діти втомлені, але ця радість не може бути порушенням праці і дальшого ходу уроку, а її зміст не може ображати жодного учня у класі чи поза ним. Необхідно відлучувати дітей від обмов, які так часто поширені серед їхніх батьків. Один філософ написав на обідньому столі, де звичайно гостив своїх друзів: «За цим столом не обговорюють неприсутніх!».

Коли не забувати про те, що у класі діти з різко відмінним рівнем знань і підготовки до даного класу (загальне обов'язкове навчання!), слід окремо зацікавити на уроці сильніших, цікавих до знань учнів додатковим матеріалом. Такі діти насолоджуються у труднощах. Це майбутні студенти, спеціалісти. Вже ми їх зобов'язані поволі вирощувати. На далі я, за звичай, давав цим учням серед позначених на дошці додаткові завдання із зірочкою поряд із записом усіх домашніх завдань для класу, які я скорочено, але точно писав на дошці під кінець уроку.

5. «Exempla docent et trahunt» – «Приклади вчать і скеровують»

«Exempla docent et trahunt, verba volant» – «Приклади вчать і скеровують, слова закликають». Так повчали стародавні римляни. Це в першій мірі заторкує педагогів-вихователів. Кожний з учителів, які закладають у молодих серцях перші благородні почуття честі, людської гідності мусять у всьому бути без закиду сумління. Як важлива зовнішня та душевна чистота учителя! О, як це я зараз, здається, добре розумію, залишивши бурхливий вир учительської праці, у якій і не завжди, на жаль, знаходився час для самоконтролю і самоаналізу.

«Nemo dat, quod non habet»! – «Ніхто не може дати те, чого сам не має»! А які жалюгідні типи попадали у школу! На щастя їх було мало, а їх затьмарювала переважна більшість гідних вибранців педагогічної ниви. Помилки негідних вчителів часто пов'язані із пияцтвом та сімейною зрадою. Зрештою, одне від другого близьке. А селяни про усе знали, а ще й з перебільшенням, звичайно.

Слід учителю, зокрема на селі, завжди пам'ятати, що жителі села, їх оточення усе знатимуть про учителя, зокрема про його негативні риси. Ряд селян любуються, та чи тільки селян (я зустрічав серед учителів жіночого роду з вищою освітою брудних сплетнярів та обмовників; їх наукові та виховні питання не цікавили, вони

ховалися у школі за плечі тих, що завзято і сумлінно працювали; і за це вони останніх ще й безжалісно «поза плечі» обмовляли, створювали загрозливу атмосферу проти працюючих від душі; а які сварки, інтриги були серед «інтелігентних вихователів!»), у поширенні «відомостей» про учителів (розуміється: негативного змісту), та звичайно, завдяки своїй буйній фантазії професійних сплетнярів, додавали до того, що почули.

З односельчанами треба дружити, але здалека. Дуже принижує себе учитель, впиваючись, наприклад, на весіллях, хрестинах тощо разом із «добрими» пияками. Ніколи не можна передавати селянам відомостей із шкільного життя, які їм не потрібно знати.

Як дуже потрібна педагогізація на селі! Масовою є повна педагогічна неграмотність батьків. Що тільки вони не роблять і не говорять при дітях! «Замовчи, бо хата не позамітана!» – говорила завжди до нерозважних у мові гостей колись ще у нашому родинному домі моя добра, розумна, дуже чесна мати, хоча й не педагог. Як багато вона мене навчила! Спасибі і їй тут!

6. Перші уроки з іноземної мови

Працюючи на уроках німецької мови, виробилися у мене стабільні форми праці, які давали добрі наслідки. Під час опитування я викликав на середину класу ряд учнів (3-5) і тільки із заповненими щоденниками. Під час того ж повторення матеріалу я піднімав усіх учнів із-за парти. На уроці я намагався підняти кожного.

Для вироблення навиків усної розмовної німецької мови я, тематично упорядковані питання у підручнику до тексту, доручав для «розмов» під ряд групі учнів. Учень, який відповідав на запитання, ставив наступе запитання сусідові. Кращі учні ставили власні запитання, викликаючи кращих.

Перед багатьма роками (10-12) нам прискішено й необдумано пропонували вступний усний курс вивчення іноземної мови без письма та читання. Я був проти цього зразу ж, під «скрегіт зубів» керівництва школи. Практика підтвердила, що найбільший ефект є від одночасного застосування усіх дидактичних засобів, які підсилюють один одного в опануванні іноземної мови. Тобто, коли одне й теж слово, речення, думку учні і говорять, і читають, і пишуть на одному й тому ж уроці – будуть міцні знання. Ряд уроків тільки з усним вивченням нічого не зобов'язують учнів вчити дома, та й з чого ж їм вчитися, коли на уроці вони тільки чули іноземне звучання слів без знання алфавіту, не читали нічого, не писали...

7. Міркування про підручники

При наявних великих перевантаженнях матеріалом, при наявності такої малої кількості уроків, особливо у VIII-X класах, а також складних підручниках нового видання – важко ждати від учнів глибоких знань з іноземних мов.

Постійний, стабільний підручник – це перш усього цінність учителя, який знатиме фактичний матеріал у підручнику досконало, а також, готуючись до уроків, обдумуватиме методи пояснення, вибір вправ окремо на класні й окремо на домашні завдання, а відтак не витратить так обмежений і дорогий свій час на вивчення підручника, який так часто міняється. Ще не опанував досконало учитель зміст матеріалу в одному підручнику, а тут вже тобі появляється другий, і часто гіршої якості, як попередній.

Влучно поміщено у підручниках нового видання багато картин, зокрема ситуативних картин, які мали б частково замінити іноземне оточення при вивченні даної іноземної мови, без чого важко її опанувати. От, колись рядовий неосвічений робітник попадав, наприклад, у Німеччину і серед німецького оточення за короткий час (завдяки розмовам у конкретних ситуаціях) добре розмовляв по-німецьки. Зрештою, за таким принципом нас, колись малят, у рідному оточенні учили рідні. Унаочнення! Унаочнення!!

У підручниках потрібно більше цікавих, а навіть веселих, текстів, бо ж це іноземна для дітей

мова, суха, важка мова. Часто для збудження зацікавлення уроком чи, як вище сказано, для «розумової розрядки», я вклинював для учнів майже на кожному уроці для усіх щось цікаве, а навіть дуже веселе; а після цього заявляю: «Пожартували, а тепер до праці!».

8. Професія вчителя, його високогуманне відношення до учнів

Ще раз хочу більш сказати про особливості професії учителя.

Нахил і психологічні дані для педагогічної роботи людина більше має вроджені ніж самим набуті. Тут основні риси для педагогічної праці ось такі: любов до дітей, володіння собою у будь якій ситуації, володіння оточенням (елементи сугестії) при першій появі перед ними тощо.

Ці ознаки й повинні аналізуватись у майбутніх студентів педагогічних вузів під час вступних екзаменів. Бо ж масово попадають на педагогічну ниву «педагоги» без природних педагогічних даних, незалежно від їх наукової підготовки у певній спеціальності.

І в іншій професії попадають невідповідні люди зі своїми психологічними рисами, бо поступали у певний вуз не за велінням серця чи природного обдарування, а шукали легшої можливості з допомогою знайомих (...ганебне, ще не викорінене явище!) поступити у вуз. Розуміється, що повного задоволення у цій професії і у житті вони не матимуть, а найбільша шкода державі, яка взяла на себе повне фінансування за освіту, а часто одержує неповноцінних (хоч із знаннями) спеціалістів. Особливо слід би уважніше приймати у педагогічні, медичні та політехнічні вищі навчальні заклади.

Як приємно, що зараз це вже роблять так званими підготовчими курсами чи виробничою практикою за профілем майбутньої професії (особливо медичної).

З цією метою доцільно було б більш масово (бо частково це вже робиться) спрямовувати особливо обдарованих у даному напрямі дітей до середніх шкіл з певним профілем підготовки (наприклад, польські ліцеї в Галичині до 1939 року). А чи не можна б у кожному районі в одній такій школі збирати таланти із сіл, щоб вони не загубилися серед маси часто недосконалих учнів у сільських школах. Це ж були б майбутні вимріяні студенти, а потім – високоякісні спеціалісти.

Я ніколи не забував у класі, що перед мною більшість дітей, яким не під силу нова програма з німецької мови, тим більше у нових важких підручниках, яка й зродила у багатьох у різних класах зневіру у свої сили, небажання вчитися, а тільки відсиджуватись на уроці та шукати всюди розваг, ігор тощо. Тут також негативну роль відіграло нераціональне використання телепередач.

Бо ж сьогодні це казкові умови життя і навчання, порівнюючи з післявоєнними роками, коли тільки дехто мав підручник, скромний одяг, жодний другий сніданок тощо. А зараз: шкільні їдальні, телевізор, вибаглива домашня обстановка, відмінне харчування тощо.

Мене часто турбувала недостатня повага учителів до вихованців. А хіба я сам завжди у цьому був без закиду? Антон Макаренко у своїй «Педагогічній поемі» (1931 р.) дав у цьому питанні

незамінний рецепт: якомога більше поваги до людини, якомога більше вимогливості. Але: спочатку поважай, а тоді вимагай! Кожна людина, в тому числі і наші учні, має у собі почуття гідності, честі, навіть частково й та, що найнижче впала у своїх злочинах, підлих вчинках.

Кожний радий почути на свою адресу щось похвальне, підкреслення його обдарування, користі для суспільства. Цю останню рису людини щедро заспокоює у нас багатство різноманітних заохочень, заслужених нагород (медалі, ордени, грамоти, дошка пошани, президія, письмові подяки, матеріальні заохочення тощо).

Таке почуття власної гідності і бажання проявити себе в оточенні питома кожній дитині, зокрема у молодших класах. Тому ніколи не слід різко картати дитину, а тим більше криком, сповненим зневагою, вбивати у неї віру у свої сили. Тільки базуючись на чомусь позитивному, хай і найменшому («от це в тебе добре виходить», «я переконаний, що це ти зможеш зробити», «я вірю, що ти виправиш це» ...), можна побудувати у свідомості дитини бажання виправити недоліки. Надмірна строгість вбиває в учнів амбіції (особливо фізичні карі!) та викликає у них нещирість, скритість, мстивість, а в житті – різкість у ставленні до всіх.

В кожній, і найбільш негідній людині, завжди знайдуться якісь позитивні риси, на яких можна будувати у розмові з нею її підйом з упадку.

А вже дуже негідна для педагога риса – ображати учня грубими словами, а тим більше

застосовуванням фізичних мір покарання. «Ut salutas, ita salutabĕris» (лат.: «Як ти вітаєш, так і тебе привітають»). До кого ти добрий, він тобі сторицею (добром), теплом, довір'ям до тебе заплатить. Про це нехай ніколи не забуває педагог.

Не раз я був свідком, коли наставники молоді, а серед них і директори шкіл, вимагали від учнів-винуватців, запитуючи: «А хто ще був з тобою з вашого класу?» «А хто тебе намовляв?»... І тут йшло рукоприкладство, жорстоке залякування, спазматичний плач «винного», крик «обвинувачувача». Або «обшуки» керівником школи кишень учня в пошуках цигарок. А все це можна виправити в лагідний, добродушний спосіб; він, учень, сам, коли його переконати у дружній розмові, покладе цигарки з кишені перед тобою! Довір'я до злочинця може до глибини потрясти його психіку, він уникатиме злочину.

А. Макаренко згадує у своєму творі, коли у виправній колонії він невинному злочинцеві дав зброю і послав його з чеком у банк по гроші для колонії. Це довір'я вбило в ньому нахил до постійних злочинів. Він відмінно й чесно виконав доручення. Розуміється, це був і своєрідний експеримент Антона Макаренка.

«Я вам довіряю», ходять завжди за мною чийсь слова. В одній книжці, після опису повчальної пригоди, її автор без моралізування тільки сказав, покликаючись на позитивного героя: «Іди і ти роби так само!» (*примітка упорядника: тут автор завуальовано вжив слова Ісуса Христа з притчі про милосердного самарянина: Лк. 10, 37, як він це*

часто практикував у своїй педагогічній діяльності в радянський час, засіваючи тим самим у душах дітей Слово Боже).

Безперечно, що у кожному із таких випадків треба бути дуже обережним і розсудливим.

Бачив я також випадки, коли «педагог» (директор школи!) вимагав від хлопця чи дівчини (=школярів) сказати, з ким і коли були на побаченні, хто обранець твоїх любовних почуттів. Це ж брудне топтання ніжного молодого серця дитини, яка й так мусить пройти шлях любові, і це часто за шкільною партою. Основне: Щоб усе пройшло з гідністю та честю!

І до цього повинна готувати хлопців і дівчат сім'я та школа. Бажання у хлопця потанцювати з дівчиною чи навпаки, поговорити одне з одним, разом піти додому після уроків – це початок заспокоєння глибоко особистих, у майбутньому й інтимних, прагнень, від яких фізично і духовно здоровій людині не втекти. За виїмком людей, які з певних благородних постанов вирішили жити без сім'ї для спрямування усіх життєвих сил якійсь великій ідеї. Треба тільки, щоб під контролем і за порадою старших усе це відбувалося у свій час і не зневажало людської гідності котрогось (котроїсь) із партнерів.

Вимагати від учня-«винуватця» сказати, хто ще з тобою там був, ... та й ще вимагати цього недозволеними методами – це значить вирощувати майбутніх зрадників своїх переконань, поривів тощо. Хто раз упав у житті духовно, він отримує своєрідну схильність до скорого повторного упадку

у майбутньому, якщо себе не загартує проти цього. Бо ж він ще й глибоко не розуміє, яке це низьке: «продати» товариша, який йому довіряв, потоптати дружбу (навіть у злих заходах), бо так він звикне у майбутньому і дружбу, і довір'я у великих справах під страхом потоптати.

А чи не краще його переконати у негідному вчинку (а ми ж, педагоги, повинні бути майстрами слова) і зробити його ініціатором виправлення своїх друзів, оточення? Зрозуміло, якщо їх вчинок гідний уваги.

Це дуже складний процес, але гідний справжнього вихователя-педагога. Школа має бути кузнею мужніх, благородних характерів у боротьбі за краще людства, а не плантацією вирощування заляканих чи продажних рабів.

Всюди й у всьому необхідний педагогічний такт. Більшість учених стверджує, що педагогом треба вродитись. У тому багато правди. Хто «не приніс із собою на світ» здібності впливати на інших, хто не відчуває на рівні інтуїції, як треба в різних ситуаціях поводитися, що треба сказати у незчисленних дрібних випадках щоденного співжиття з молоддю – той, не зважаючи і на добру свою наукову підготовку й щирі зусилля, ніколи не матиме помітного впливу на молодь. У найкращому випадку він буде тільки непоганим учителем, але ніколи не стане правдивим вихователем і провідником молоді. Постать його не залишатиметься живою в умах і серцях молоді, а згадку про нього і його спосіб навчання час скоро зітре з пам'яті. Не сумніваюся у тому, що хто має

вроджений педагогічний такт і хист, той полюбить звання вчителя і дітей, тобто предмет виховання, цілим серцем. Без цієї любові справа виховання прямо не можлива. Це легко проаналізувати, стоячи збоку, коли повертаються після уроку учителі в учительську з різними міркуваннями та настроями після різних сцен чи випадків, контактів з учнями на уроці.

Людина любить те, до чого відчуває себе обдарованою. Значить, про що говорилося на початку цих споминів, у педагогічні вузи повинні поступати тільки кандидати з природними вчительським задатками, що й треба перевіряти як «conditio sine qua non» («неодмінна умова» – лат.) на вступних екзаменах.

А як часто ми були свідками, як «педагоги» іронізують, прямо кплять собі зі своїх вихованців, тобто відкидають від себе їх раз і на завжди. Правда, більшість з них робить це під впливом якогось нервового потрясіння, а частина – по привичці, як би й не чула, що є якийсь педагогічний процес, тактовність у всіх, навіть найбільш складних, стосунках з молоддю. Шануймо добрий настрій учителя! – хочу тут закликати.

Безтактовні «педагоги» якраз і порушують виховний процес, і вони вдаються до образ людської гідності дітей, а то й фізично карають їх. Така кара – це часто помста, котра не має в собі нічого виховного, а, крім цього, вона шкідливо діє на нервову систему вихованців і вихователя. У нашому селі були випадки, що на прикладання

рук «учителя» до учня, останній відповідав тут же цим самим.

Через довір'я учня до вихователя лежить шлях до взаємної поваги і любові. Так! Вихователь мусить любити усіх учнів, навіть і поганих! Це зближить їх, а вихователеві відкриє поле позитивного впливу на дітей. На це педагог мусить знайти час, особливо коли він приймає керівництво класом, який йому треба ґрунтовно вивчити, а у вихованців викликати до себе необхідне довір'я і повагу. Чуйне ставлення, батьківська вимогливість і справедливість вчителя привернуть до нього учнівські серця.

А скільки я у цьому питанні допустив помилок через поспіх серед перевантаження непотрібними для учителя справами, або замалу повагу до ще так невинних дітей. Особливо на селі, де до дітей їхні батьки надто строгі, і діти раді бодай від учителя почути ласкаве слово й полюбити його за це. Це ж загально відоме, що кожний з нас згадує якогось вчителя, який чимсь особливо позитивно вплинув у житті на нас, на формування наших ознак характеру, на доцільний вибір нашого життєвого шляху. Нехай же кожен учитель намагається бути своїм учням найщирішим, ласкавим порадником. Значить, треба завжди знаходити час на теплі, дружні розмови з учнями поза уроками.

Це останнє не менш потрібне для дозування додаткових завдань чи літератури, чи додаткових пояснень з різних дисциплін найбільш допитливим чи обдарованим, майбутнім студентам вищих шкіл,

справжнім спеціалістам даної професії, щоб учитель, як про це мовилося вище у цих споминах, поступав тільки туди, де кличе його власна обдарованість, а не можливість чи більша гарантія на поступлення у вищу школу і, як результат, бути з нещасливо вибраною професією тягарем собі і суспільству.

Це актуальне особливо тепер, коли набуває великого значення ґрунтовне чи індивідуальне навчання, з урахуванням природних нахилів у дітей. Такі спеціалізовані школи з відповідними малими класами чи обладнаннями вже появились в деяких країнах Заходу, а у НДР чи ЧСНР (*колишні Німецька Демократична Республіка і Чехо-Словацька Народна Республіка – примітка упорядника*) при вступі у вузи екзаменатори перевіряють, крім фактичних знань з певних предметів, і необхідні природні дані чи нахил до даної професії, використовуючи вже там наявні точні інструменти і техніку тощо.

Щоб не вдаватися до крайностей при порушенні повної уваги на уроках (у доповнення до попередньо сказаного) вистачає вправного око вчителя, яке мусить весь час спочивати на класі. Якщо на уроці увага чи спокій зникають, зробім малу паузу і придивімся до класу із спокоем, силою, але й з серцем. Нагла (несподівана) тишина і погляд на клас втихомирять його. Також легкий рух руки, незначне схиляння голови, легкий дотик учня викликає бажані наслідки. Але основне: ніколи не образити учня!

9. Розвивання учнівської творчості

Я завжди був прихильником того, щоб самі учні під контролем педагогів керували учнівським лекторієм, на якому, між іншим, зачитувались школярам цікаві і доступні реферати про: культуру поведінки, дружбу і товаришування, шкідливість куріння і алкогольних напитків (остання тема – тільки для старшокласників), любов до рідного краю, рідної мови, пісні, повагу до усіх народів, збереження державного майна тощо.

У кожному класі є гурт більш і гурт менш активних учнів. А завданням педагога повинно бути активізування усіх у класі, а не тільки тих, що «рвуться» до громадських доручень. Шлях тут один: кожному, враховуючи його природні дані і потребу від нього колективу, доручити певне завдання.

У V-A класі, де я востаннє (тільки першу чверть) у моїй педагогічній практиці був класним керівником, я доручив кожному виконання якогось громадського завдання. Найменш активним випали бодай такі доручення: відповідальність за організований вихід і прихід у спортзал на уроки фізкультури, відповідальність за своєчасне споживання норми молока кожним учнем класу у шкільній їдальні, роздавання передплачених учнівських газет тощо. Староста класу, санітарна трійка, чергові та інші часто звітували перед класом про виконання своїх доручень на годині класного керівника.

До цього слід ще додати і змагання за краще збереження своєї парти, підручників, класні змагання з шахів, класні лижні змагання і походи, за краще оформлення зошита обліку прочитаних книжок (чи: хто більше й уважніше читає) і так далі.

Усе це дуже цементує дружбу у класі та виробляє в усіх учнів даного класу почуття відповідальності за все життя у класі.

Недбалих чи менш обдарованих завжди активізували закріплені за ними здібніші з класного колективу. Про результати цієї товариської взаємодопомоги вони також взаємно звітували перед класом. При цьому також перед класом завжди звітував і черговий, маючи дані про санітарний стан біля чи під кожною партою.

10. Учнівські щоденники

Кілька слів про щоденник. Не знаю, у яких ще країнах вимагають від учнів вести щоденник. Але ця практика у радянській школі дуже корисна. У довоєнній школі (до 1939 року) її не було, на жаль, поточні оцінки учня за всі відповіді були таємницею для учня. Облік їх вів учитель анонімно у приватному блокноті. А зараз? В учнівському щоденнику є всі оцінки (і для батьків!), поурочні теми домашніх завдань, оцінки за поведінку за тиждень, зауваження учителів, повідомлення, об'яви тощо. Але ми ще замало використовуємо цей цінний шлях до батьків учнів (зокрема – телефон). Ряд учнів веде їх формально. Слід, щоб учні бодай точно під кінець уроку записали у щоденнику тему домашнього завдання і під час опитування на оцінку обов'язково подавали свій щоденник учителеві.

11. Огляд методів праці на уроках іноземної мови

За багато років праці на посаді викладача іноземних мов, зокрема німецької мови, я виробив собі і «виплекав» ряд власних методів роботи на уроці, але це, хоч дуже змістовна справа, ледве чи зараз, при такому багатогранному розвитку методів навчання комусь пригодиться. Всі ці мої вироблені шляхи праці (методи) на уроках іноземних мов мали ось яку основну мету:

- давати жвавий, бистрий урок із залученням до праці всього класу;

- призабуте, неясне учням тут же на уроці закріпити чи пояснити, повторювати зараз же, що учні не знають (особливо з граматики);

- повна увага усіх на уроці (це одне з найбільш приємних явищ у моїй педагогічній діяльності);

- завжди мертва тишина на уроці без якихось моїх окремих для цього заходів – сьогодні спасибі учням за це;

- участь учнів у художніх гуртках, при цьому я мав на репетиціях чи виступах повну явку членів (подиву гідне для інших керівників гуртків! А які терпеливі були ці діти на нераз так довгих і стомлюючих репетиціях! Подяка їм тут за це!);

- кожному учневі після опитування я вказував, що йому треба доробити, повторити і при першій нагоді я запитував про це;

- донощиків («підлизайків») та «оскаржувачів» (тих, хто жалівся на товаришів) я присікав («А ти йому це вже говорив! Попробуй його виправити, а не доносити на нього!» – це була моя відповідь);

- додаткова праця із сильнішими чи більш обдарованими учнями;

- постійна увага до тих, що вирішили спеціалізуватися у німецькій мові чи були вибрані на районну чи обласну олімпіаду юних знавців іноземної мови;

- завжди розмовляв я до учнів німецькою мовою (крайні випадки: пояснення важчих питань з граматики давав українською);

- ланцюгове опрацювання послідовних питань до тексту двома чи групою учнів у формі розмови (разом відповіді давали зв'язане оповідання, яке я доручав учням вивчити дома напам'ять);

- опис (хоча б кількома реченнями чи відповідями на запитання) кожної картинки у підручнику;

- вивчення кожного вірша, прислів'я і загадки напам'ять;

- ґрунтовне повторення і оцінювання словникового запасу за кожну чверть (*mündlich und schriftlich* – усно і письмово);

- вже з п'ятого класу я добивався наближення вимови німецьких звуків до літературної мови;

- не українізувати вимову німецьких звуків (дітям це імпонує, були результати).

А інші шляхи праці, їх не перелічити, схожі чи взяті із методик, які кожному зараз доступні. На жаль, нова генерація учителів, яка приходить нам на зміну (за окремими виїмками) не захоплюється і не надто переймається довіреною їй освітньою ділянкою. А хіба це тільки зараз серед учителів? Сумне й прикре явище. «Аби з рук!» А наслідки ...

Лекцій на семінарах чи нарадах зараз майже ніхто не слухає, тому, призначені для їх підготовки учителі і не готують їх старанно, а списують з методичних матеріалів. А як уважно працювали колись секції, семінари! Скільки було запитань, які багаті виступи і увага присутніх! Учителі були спрагнені знань, збагачення досвіду. А що сталося з ними зараз? Де причина? А яке багатство зараз додаткової літератури для учителя!

Колись, пригадую, я так старанно читав учительську пресу, наприклад, «Радянську освіту» (від 5.12.1949 р.), виписуючи в окремому блокноті великого формату заголовки статей і сторінки, на яких вони були у певному номері надруковані (тут мова йде про приклад №378 із даного блокноту а загалом усі приклади, зібрана автором, побачили світ і вигляді окремої книги у 2008 році: «о. Роман Андрій Кияк. Перлини християнської мудрості. – Івано-Франківськ, 2008. – 286 с.» – *примітка упорядника*), я упорядковував це по предметах, і, відвідуючи урок певного вчителя, я рекомендував йому між іншим додатково, якщо була у цьому потреба, ту чи іншу статтю. А зараз педагоги під тиском передплачують педагогічну газету чи

журнал із своєї ділянки праці! А таке налаштування до своїх обов'язків і передається учням. „Nemo dat, quod non habet!“ – „Ніхто не може дати, якщо сам не має“, вчить латиська мудрість.

12. Календарні плани

Кілька слів про доцільність складання календарних планів навчального матеріалу. Напевне не знайдеться учителя, який би заперечував доцільність складання таких планів. Колись у дореволюційній школі, а у нас під час польської окупації західно-українських земель, учителі народних і середніх шкіл складали дуже загальні плани на місяць, чи на «конференцію» по місяцях. Сьогоднішні плани незрівнянно корисніші, практичніші. Якщо врахувати наявність у них таких граф як: зміст навчального матеріалу, кількість уроків (звичайно один урок), дати виконання, повторення, унаочнення чи навіть методичні прийоми та ґрунтовне обдумування кожного уроку за цим планом, маючи при собі підручник та методичні допоміжні матеріали, кожний, бодай у душі, якщо боїться це заявити офіційно прилюдно, признає, що конспектів не має потреби писати, про що я докладно висловився вище.

13. «Коедукація» (спільне навчання)

Декілька слів про «коедукацію», тобто про спільне навчання і виховання дітей обох статей у середніх школах.

Нераз я чув серед педагогів міркування, що коедукація сприяє у зближенні обох статей, обидві статі практично навчаються однаково (без приниження однієї з них), вона економить фінанси на освіту, корисна для налагодження дисципліни (хоча якраз хлопці вважають себе «героями», допускаючись бешкетування на очах у дівчат), дівчата на очах хлопців стають активнішими, а хлопці стають скромніші тощо.

А життя доводить щось протилежне! Коедукація природна у домашньому вихованні, і вона до десятого року життя, як стверджують передові педагоги, нешкідлива. У середніх школах, коли на зовні видно фізичний розвиток хлопців, а особливо – дівчат, коедукація дуже шкідлива. Це особливо зараз, коли безсоромні люди пропагують обнаженість тіла, зокрема дівчат, що не може бути без аморального впливу на хлопців в одному класі. А що вже говорити про уроки фізкультури чи праці. Це початок втрати жіночого сорому, який є заборолом збереження жіночої невинності. Тут початок неморального товаришування дітей обох статей одного класу чи школи. Про трагічні наслідки від цього говорять численні незаперечні факти, особливо у міських школах: масові статеві відносини дітей середніх

шкіл, включно з материнством, а радше – з абортами. Такого морального упадку молоді у нас ми не знали раніше! І тут однією із основних причин у цьому є коедукція. Вона дає змогу в різних ситуаціях занадто скоро збуджувати у дітей сексуальний потяг, вони звикають до безсоромності серед товаришів у класах, вульгарними рухами ображаючи дівчат, які також до часу обороняються, бо ж вони фізично більш розвинені за своїх хлопців-однокласників і скоріше почують сексуальний потяг. Це пародія на виховання, яка часто веде до звиродніння і непристойних відношень дітей обох статей у середніх школах.

Як часто доводилося бути свідком безсоромних сцен у класі, авторами яких були хлопці, а дівчата з часом, на жаль, звикали до них.

Найкращий вихід у кожній школі, це: поділ класів на хлопчачі і дівочі, а у містах – на хлопчачі і дівочі школи. Тут також є можливе і заощадження державних коштів.

При коедукції, як чітко довела практика, хлопці в оточенні дівчат втрачають свої певні чоловічі риси, а дівчата – жіночність; обидві сторони не набувають пошани до себе, але неприродне суперництво породжує прямо взаємну нехіть. Простіше: хлопці і дівчата, знаходячись постійно разом, перестають себе соромитися, а це початок взаємної неповаги.

При коедукції справедливості якраз не має, хоч формально існують однакові вимоги до обох статей з навчальних предметів, але лихо, між іншим, в тому, що дівчата, будучи фізично

слабшими, а не бажаючи відставати від хлопців, працюють понад силу, що у пізнішому віці шкідливо відіб'ється на здоров'ї дівчат.

А дисципліна якраз на тому й тратить. Мала кількість дітей намагається бути чемнішими із-за присутності у класі представників іншої статі. Навпаки, на жаль, більшість із них допускаються перед іншою статтю необдуманих поступків і порушень. Тут діє загальний життєвий принцип: більше шануємо ту людину, яку рідше бачимо (тобто, хлопці і дівчата звикають до себе, будучи весь час разом). Хоча великі авторитети нам, навпаки, ніколи не збуденіють. Один філософ сказав: «Чим більше пристаєш з людьми, тим більше вивчають твої недоліки» (тобто ти швидше збуденієш в очах інших). Це те ж саме, коли учня часто за будь які порушення викликають на розмову в учительську чи в кабінет директора школи; з часом цей учень не відчуватиме ніякої тривоги при наступному виклику в учительську.

14. Розважне навантажування учителів та учнів

«На вчителя навалили стільки навантажень, що він став невстигаючим». Цей афоризм я виписав із «Книги веселої мудрості» (К.: Радянський письменник. 1969 р., ст. 233). Але ж це істина. У наших школах безліч навантажень на вчителя, з якими йому не під силу справитися. Результат: він спочатку стурбований, «відмахується» від непотрібних навантажень, аж врешті, бачачи, що «так має бути», іронічно погоджується з цим станом, розуміючи, що з усіма обов'язками він не справиться. Значить: привикає до різних «портфелів» (обов'язків і доручень) і до необов'язковості. А скільки на загал корисних (за задумом) організацій і товариств у школі («Червоний хрест і півмісяць», «Зелений патруль», «Пожежне товариство», «Педагогічне товариство», «Товариство порятунку потопаючих», «ДТСААФ», «Товариство охорони історичних пам'яток» і ряд інших). І кожне з них має «добровільно вибраний» провід серед учителів та учнів, і всі вони звикають мати «відповідальне» становище і нічого не робити. Отже, ми вже за шкільною партою привчаємо (sic! – так!: *лат.*) дітей бути безвідповідальними за «довірену» ділянку. Як говорить латинська мудрість: «Sapienta sat!» – «Розумному достатньо!».

Необхідно тут підкреслити, що цілий ряд зовсім другорядних справ і заходів у школі

забирають у наших учнів час, який їм треба перш усього використати на головне: на навчання. А скільки у нас у школах формальних зборів, засідань, спортивних заходів (з відривом від уроків, і це часто під кінець чверті!), нарад і для учителів, і для учнів тощо.

Можу назвати ряд обдарованих у навчанні старшокласників у Горохолинській СШ, якій я присвятив понад двадцять років своєї праці, які на вимогу або під поштовхом деяких учителів захопилися «керуванням» позакласними заходами чи організаціями, очікуючи чи розраховуючи на добру від цього оцінку і характеристику, яка допоможе їм скоріше поступити у ВНЗ, але при цьому перестали систематично готувати уроки, гордилися перед учнями своїми посадам; провалювалися на вступних екзаменах у вищі школи. «*Non multa, sed multum!*» – «Не багато, але численно!» (лат.). «Менше вкусиш, швидше ковтнеш!» вчить українська приповідка.

В останні роки ми стали очевидцями доцільного посилення фізичного виховання учнів, бо вже давньоримський педагог Квінтілій поручав виховувати учнів згідно латинської мудрості: «*Mens sana in corpore sano*» – «У здоровому тілі здоровий дух!». Але ця ідея потребує вдумливого втілення, щоб не зашкодити здоров'ю дітей і щоб не перетворити її у «компанійщину».

15. Позаурочне виховання

Кілька слів про позаурочні засоби навчання та виховання, як, наприклад, кіно, театр, бібліотека. Все у них повинно мати одну мету: виховувати духовно й фізично здорову людину для суспільства. А як, на жаль, привозять у село грубо аморальні фільми – кінокартини, які аморальним брудом і фізичною оголеністю перевищують навіть такі горезвісні картини як «Фанфан-Тюльпан». І, на нещастя, такі картини «мусять» побачити і деякі учні; яким способом вони про них довідуються, а керівники культосвітніх установ, маючи перед очима перш усього фінансовий план, пропускають на такі картини й учнів загальноосвітніх шкіл. А такі картини тільки (у даному випадку надто за скоро!) грають на найнижчих людських інстинктах, дразнять уяву, доводять часто до звиродніння. Це не розвиток, а підривання естетичних почувань у дітей.

А скільки невідповідної літератури (художньої) з надмірно яскравим чи брудним висвітленням сексуальних питань, якими не слід за скоро дразнити надмірно цікаві дитячі уми. Чи не забагато у деяких художніх творах виділено місця сімейним розладам, розлученням тощо? У вихованні ми повинні послуговуватися перш усього конструктивними засобами, точніше: позитивними. Я вже згадував у цих своїх скромних педагогічних міркуваннях, що наші батьки, особливо на селі, допускають грубі антипедагогічні помилки. І все це при дітях (лихослів'я, обмови,

любовні, а навіть сексуальні сцени, поминаю вже сварки, бійки у сім'ї, пияцтво тощо). Процес педагогічної допомоги батькам впроваджений у нас ще недостатньо, хоч є для цього окреме товариство.

16. Боротьба з формалізмом

Поборімся мужніше з формалізмом. А умов, які є у нас, для досягнень у школі й не може бути кращих. Так чому ж впадати у формалізм? Норми здав (тобто побігав, пострибав) – значок ГПО чи БГПО. Ні! Не для значків усі ці заходи. Слід самостійно, послідовно й безперебійно цим займатись, а значок буде, якщо ти його вартуєш. І так у багатьох випадках. Є речі, які не підлягають компанії, а вони розраховані на дальшу мету. В протилежному випадку наші вихованці із спостережливим оком привикнуть усе робити для кампанії, щоб тільки якось виконати наказ старшого, не добачаючи в ньому справжньої ваги даного заходу.

При нагоді слід згадати про певний формальний підхід деяких учителів і учнів до підручників. Як я згадав на початку своїх споминів, нові підручники приносять повну користь і насолоду у навчанні тільки обдарованим або дуже старанним учням. Більшість учнів тільки «лижуть» матеріал підручника (тобто засвоюють його поверхово), не опанувавши основ матеріалу у ньому, будучи певними, що ця незаслужена традиційна трійка для них шкільним неписаним законом забезпечена. А ця незаслужена трійка, яку вимушений ставити учитель на кінець чверті, а тим більше на кінець навчального року, щоб уникнути колізій з керівництвом школи, і є однією з головних причин, чому в останніх роках навчальний рівень

знань учнів у загальноосвітніх школах помітно підупав.

Є наявні норми оцінювання знань учнів за письмові роботи й усні відповіді, а їх при підсумковому атестуванні знань учнів ніхто не придержується, бо буде жахлива успішність, за що учителю грозить різка критика. Ось й тому під кінець чверті щоб заблистіти перед керівництвом школи, учителі виставляють аж дуже завищені оцінки. „Qui bono?“ – „Кому добре?“ Це ж звичайний обман держави, суспільства і самих себе. А наші учні? А вони також цим одержують на життя урок, що не завжди необхідно буде виконувати свої обов'язки, його якимось витягнуть. Від того такий самий шкідливий вплив на учня, коли ми доручаємо йому різні пости, «портфелі» у громадських і позаурочних заходах, гуртках тощо, а насправді вони майже бездіяльні. Значить, ти можеш мати «становище», доручення і можеш нічого не робити. Такий «повчальний» висновок на життя зробить собі учень з цих доручень.

А який вихід? Легші, посильні програми подавати для слабших учнів і орієнтувати їх на профтехучилища і виробництво, а сучасні, складніші програми – для обдарованих, працьовитих, майбутніх студентів і добрих спеціалістів. Без елімінування (тобто – вилучення) обдарованих дітей від повних лінійків, чи зовсім необдарованих, перші загубляться у масі слабких учнів, їх «заглушать» як серед бур'яну заглушується культурна рослина.

17. Ідейність нашої молоді

Продовж багатьох років я зауважив, що ми замало вливаємо в серця молоді духа ідейності, відданості суспільству, Батьківщині. У результаті: за усе вимагаємо плати, «я тобі, а ти мені». Наприклад, одна знайома бабуся в селі Г. жалілася мені, що її син вимагав від неї «півлітри» при обіді, коли виорав у неї город. Такий порядок заведено і в усьому присутня користь. Але часом щось треба у житті зробити товаришеві, чи суспільству, чи державі, не ждучи «реваншу». А з яких мотивів гинули на фронтах за наше щасливе майбутнє наші герої!? І такі благородні мотиви мусять бути у наших вихованців. Мусять розуміти і знати наші вихованці, що життя – це найвище добро людини; воно стільки вартує, скільки добра робимо другим («Життя коротке, поспішай творити добро» – записав у своєму щоденнику Олександр Довженко); для вищих цілей треба його посвятити.

18. Більше розваг і відпочинку

Наші діти надто нервові. А причин у цьому надто багато: це повоєнні діти, нервозність батьків тощо. Але немала у цьому «заслуга» і школи. Хіба часті екзамени, вже й заліки, перевірки, виступи на різних зборах, взаємна критика не є основною причиною розхитаних нервів наших вихованців? А це дуже заважає нормальному навчально-виховному процесові у школі. Не менш шкідлива тут кримінально-пригодницька лектура і такого ж змісту кінокартини, зокрема телефільми перед сном. Це означає: умови створені для усіх гарні, але ми їх неправильно використовуємо.

Як приємно згадати сцени на перерві між уроками, коли великий гурт учнів обступив учителя й проходить дружня, невимушена розмова, яка є поглибленням питань на уроці для вдумливих та зацікавлених. Я, на жаль, замало гуртував коло себе таких дітей! А таких учителів, як наприклад Кицмей В. І. і інших буду довго пам'ятати. А скільки він додатковими, позаурочними розмовами та настановами виростив математиків у нашій Горохолинській середній школі!

19. Уроки для гостей у класі (=навчання брехні)

Під час навчання треба вистерігатися всякої брехні, а особливо – уроків, які готуємо з дітьми для інспектора чи адміністрації школи. Це ж завбачливі і кмітливі діти скоро зміркують і зрозуміють, що їх готують, щоб «обдурити» дорогих гостей! Такими будуть і наші вихованці, а навчаємо ми їх цього зла у школі!

Буває випадок, що учитель на очах дітей допустив у класі під час уроку помилку і це фактичну (наприклад, на дошці), чи допустив так званий „*lapsus linguae*“ (лат.: мовний ляпсус). Краще, коли учитель признає свою помилку, чи запізнення, чи й заявить, що цього питання (а воно у його спеціальності додаткове) не знає, чи немов би почне обороняти неправду. Подібною є помилка вчителя, коли він погрожує або висловлює такі погрози, які виконати не може.

20. Дружні відносини з дітьми

«Exempla docent et trahunt» – «Приклади вчать і скеровують». Бути дітям у всьому прикладом – найкращий шлях виховання. І це не тільки мова чи культура поведінки вчителя, але навіть деталі його одягу та рухи мусять бути взірцеві.

Мені пригадався тут цікавий епізод із мого ще гімназійного навчання («філія» львівської гімназії №572), коли незабутні професори Ярослав Біленький та Олександр Панейко, прощаючись після офіційної розмови у нас у класі під час уроку, продемонстрували зразковий спосіб прощання, особливо при дверях у момент відходу одного й закриття дверей іншим. А скільки там було вияву внутрішньої поваги до себе у кожному русі, окрім глибоких вироблених навиків форм культурної поведінки.

Так, усі вони були, окрім великих знавців свого предмету, і справжніми потентатами духу.

А все-таки більшість з них, як і дуже багато із сьогоднішніх педагогів, перебувають на віддалі від учнів у позаурочний час, проходячи мовчки попри своїх учнів чи під час перерви, а вони так щиро проводять їх поглядами, спрагнені бачити у своїх учителях радше другого батька, як наставника.

Безперечно, усі кращі педагоги уважали умовою щирого контакту між вихователем і вихованцями взаємну повагу, викликану батьківською любов'ю вчителя до учнів. Не кари має боятись учень-вихованець, а боятись злого

вчинку. Тому школа повинна не придумувати види покарання, а шукати шляхи попередження злих діл вихованців.

Чим більш тепла, батьківська, дружня атмосфера в школі, чим щиріші учителі до учнів, тим менше злих вчинків у школі. Учень має не боятися вчителя, а його любити. Для нього має бути безмежним біль, коли він образив учителя, чи зажурив його ганебним вчинком.

Тому слід бути при кожній нагоді більше з учнями! Знати усі їхні особисті справи та бути їм у них найщирішим порадником. Менше суворості, а тим більше грубості, а більше щирої усмішки, тепла. О, скільки я допускав помилок у цьому, будучи нераз занадто різким до учнів без причини. А послух у дітей у мене був примірний, але напевно часом не з любові до мене, а з дитячого страху перед вчителем. Приємно мені згадати, що в останніх роках, приблизно якихось десять років перед відходом на відпочинок, я старався бути до дітей якнайтеплішим і щирістю та теплом мені учні справді відплачували.

Кари гідним є для вчителя, коли він витягне на «розмові» з учнем якусь провину, щоб зараз після цього його за це покарати. Нехай вже він ніколи не жде від учня щирості. А коли він тут же простить учневі, по-батьківському намагатиметься його зрозуміти і виправити – він здобув серце учня.

Незважаючи на безліч нагод до хвилювання у школі, особливо на так званих «бліц нарадах», ми мусимо себе переборювати, а навіть коштом артистизму, слід заходити у клас з добрим

настроєм, з усмішкою, з повагою (!) до учнів. З учителя, який хвилюється перед учнями, чи лютує, а що гірше – лихословить, учні можуть хіба посміятися, але ніколи його не будуть любити чи поважати.

В наш час, коли дуже поширене пияцтво чи бодай одна зайва чарка, після якої в сім'ї колотнечі, сварки, лихослів'я, мало позитивних прикладів одержують наші вихованці. У багатьох випадках школа залишається єдиним носієм культурних взаємовідносин. Нехай же вона, особливо вчителі, ним будуть!

Тому на уроках літератури чи історії, аналізуючи позитивні постаті, слід не тільки звертати увагу на їх героїзм, але й на внутрішню культуру, добрі навик поведінки, повагу і любов до усіх. О, як багато зустрічав я у житті простих, без елементарних навиків культури поведінки «вихователів»! І тут знову треба повторити латинську мудрість: «Nemo dat, quod non habet!» – «Ніхто не може дати те, чого сам не має!»

Значить: Любов до дітей! А коли помиляються діти, чи свідомо зле роблять, значить, треба не дітей ненавидіти, а їх погані вчинки, і щиро, як батьки, допомогти їм виправитися після влучного пояснення дитині, яке зло вона вчинила.

Приходить мені на думку ще така цікава деталь. А це вже з організаційного моменту життя у школі: наші збори, наради, конференції майже усі були задовгі, а від цього скучні, без відповідного ефекту. Причина тут одна: вони були погано підготовлені.

Нам, педагогам, слід завжди пам'ятати, що дитина не може довго зосереджувати свою увагу на одному предметі, тому слід весь час збуджувати її увагу допоміжними засобами. Але найкраще все-таки, коли збори, концерти, наради, поодинокі виступи тривають якнайкоротше, але вражаюче.

Ми живемо не у часах, коли чумаки волами їздили у Крим по сіль, а у час, коли про такі багаточисельні факти слід поінформувати наших учнів, а тому слід передумувати свій кожний виступ, проведення зборів, щоб на все було достатньо часу. Василь Стефаник приніс в українську літературу більше маленькою збіркою оповідань, як не один відомий автор багатьох повістей. Тому й сказано про нього, що писав він «коротко, сильно і страшно».

21. «Вільний» час для вчителя

Повертаюся до питання, про яке також є вже згадка у цих споминах. Учителя треба розвантажувати, не забирати у нього дорогий час на беззмістовні довгі наради, збори, засідання тощо. Ми згадали у попередніх розділах, що учитель завжди, особливо перебуваючи серед своїх вихованців, мусить мати добрий настрій, щиру, теплу усмішку до своїх учнів. А де ж їх взяти, якщо так часто хвилюють непотрібними зауваженнями, коли він через ці часті засідання не харчується регулярно, коли він часто хвилюється через численні перевірки його роботи за планом школи чи районного ВНО? Часті перевірки вчителя є також перешкодою у нормальній праці вчителя, у реалізації його навчальних планів.

Зрештою, у цій ситуації при так частих перевірках учителя і непотрібних додаткових навантаженнях він стає на шлях «викручування» у різних моментах, щоб штучно заблистіти у своїй роботі підчас перевірки. Для цього вчитель показує штучно стан навчально-виховної роботи у класі, який далеко не відповідає дійсності; він опитує кращих учнів, повторює відомий учням матеріал, відомі задачі і т. д.

І все це бачать і добре розуміють його учні. Значить, одержують на життя живий приклад крутіства, шахрайства, втрачають час, бачать, що не їх перевіряють, а їх вчителя.

Часто учитель живе атмосферою перевірок, детально готується, яким це шляхом вийти сухим із води під час перевірки. А користь від цього учням, школі, державі яка? Значить: менше перевірок вчителя, не хвилювати, не заважати йому, а вивчити, наприклад, під кінець навчального року наслідки його праці та зробити потрібні висновки.

У попередніх розділах я підкреслював необхідність і важливість для вчителя багато читати й методичної, й художньої, й політичної літератури. Без гладкої, багатой на слово й факти літературної мови не може бути справжнього вчителя, який міг би захоплюючим уроком прикувати увагу учнів до матеріалу на уроці.

Але ж, знову це ж саме питання: дайте вчителю максимум часу на його постійну самоосвіту! Безперечно, багатьох вчителів, які не працюють самостійно над собою, треба звільняти з праці. Бо ж постійна самоосвіта вчителя – це перша ознака того, що він любить цю чудову (!) професію, а без любові до неї йому не місце серед носіїв знань, культури, краси, любові до правди, народу і учнів.

Значить: вчитель вільний від шкільних занять час повинен використовувати на читання, обдумування, анотування і конспектування доброї домашньої лектури. На жаль, ряд педагогів читає багато лише для розваги, чи заспокоєння своєї цікавості.

22. Постійна самоосвіта вчителя

Педагогам не можна забувати про палку спраглисть наших учнів у наш час до знання не так програмового матеріалу навчання, як незліченних щоденних новинок науки, техніки, спорту чи мистецтва, які вони «активно ловлять» з модерних засобів інформації, зокрема, з телебачення. Як багато часу мусить сучасний вчитель виділяти і для власного поповнення новинками усесторонньої інформації, щоб не тільки не відставати від обсягу новинок інформації, які прискішено сьогодні збирають учні, але й не одне уточнити дітям, доповнити тощо. І тут знову риторичне питання: як багато часу треба сучасному педагогові на самоосвіту?! Кожний з нас пережив не раз у своїй практиці такі хвилини на уроці, коли зміг з насолодою, ясно, доступно, вичерпно пояснити щось учням, бо в останніх днях він багато прочитав, передумав; значить: він добився цього силою багатства своєї думки, поповненої мови.

За цим самим принципом у нас, як колишніх учнів, розвивається мислення, здатність розумово опанувати складніші проблеми, коли пройдемо певний курс різних предметів, хоч у житті ми з них безпосередньо не користуємо. Бо ж хоча вивчаємо вже у середній школі питання з вищої математики, складні питання з курсу фізики, чи хімії із розв'язуванням складних задач, а не кожна дитина матиме у житті якесь відношення до цих предметів згідно вибраної професії. А яка ж користь від

вивчення їх у шкільній парті? Крім розвитку загального кругозору, навчання будь-якої дисципліни розвиває у дітей процес мислення і її запорукою майбутньої здатності зрозуміти чи опанувати складні питання.

23. Розвиток творчості у «творах» учнів

На початку своїх скромних педагогічних спостережень я згадав про малу або й ніяку «творчість» у творчих роботах учнів, зокрема у своїх творах учні старших класів або повністю списують, за малими виїмками, з теорії літератури чи з готових брошур, або, у кращому випадку, передають думки свого вчителя. А де ж творчість? Де оригінальні думки, міркування учня? Ми і не розвиваємо його чомусь у тому напрямі на уроках літератури, не вимагаємо від нього вислову про власне міркування про це чи інше літературне явище при аналізі художнього твору з підтвердженням цитатами з опрацьованого літературного твору.

І цей незамінний метод вивчення літератури, вироблення власних критичних міркувань в наших учнів при опрацюванні літературного твору більшість учителів літератури й не приймають, бо вони привикли до того зубріння готових міркувань про твір у теорії літератури. От і тому так мало творчими є учнівські «твори».

А чи не краще дати учням перед проробленням на уроці літератури ряд тем, які будуть опрацьовувати з даного твору на уроці і вони, читаючи дома твір, знаходять за певним планом пляяду місць – цитат, які обдумують і за планом упорядковують до даної теми,

обмірковуюють, до опрацювання цього матеріалу у школі з учителем? Тут і розвиток власної думки, тут збирання матеріалу для написання майбутнього твору на певну тему до опрацьованого літературного твору. Такі місця упорядковує учень, перекладаючи і нумеруючи закладки у творі, згідно плану, за яким буде проробляти з учителем цей твір у школі. І план цей під час опрацювання у школі доповнюватиметься безліччю фактичного матеріалу, на основі якого учневі буде легше написати класний чи домашній твір.

Тут іще одна користь від такого пророблювання літературного твору, а саме: ми привчаємо учня творчо працювати над книгою, в чому, на жаль, більшість наших вихованців не мають елементарних навиків. А вони не менш важливі, як сам факт нагромадження певної кількості знань з поодиноких предметів, бо ж скоро для кожного нашого учня прийде час, коли він сам чи у технікумі, чи у вузі, чи на курсах муситиме не тільки нагромаджувати свої знання з викладів, але й з самостійного опрацювання підручників, у яких треба вміти упорядковувати, виділяти, систематизувати тематично відповідно до певної теми матеріал. А наші випускники середніх шкіл далекі до цього.

Відрадно згадати, що у цьому напрямі проводяться схвальні заходи. Серед них слід відмітити вимогу до учнів конспектувати деякі уроки, робити письмові спостереження, виступати на зборах. Сприяє розвиткові творчого мислення і популяризація кабінетного навчання та нові

підручники, зокрема з математики, які, хоча складні й посильні для сильніших учнів, вимагають напруженого мислення, а місцями й власного міркування. Нові підручники допомагають учням спочатку усе зрозуміти, обміркувати, а щойно тоді закріплювати у пам'яті. На жаль тільки невелика частина з них опановує ґрунтовно нові підручники.

24. Пошуки за талантами та їх розвиток

Коли нам пропонують зараз займатися питаннями професійної освіти, це між іншим означає приглядатись до природних обдарувань наших учнів і ці обдарування у певному напрямі «підживляти», а перебування відповідальних учнів серед класного баласту зродить у них хіба тільки байдужість до навчання, нудьгу на уроках. Позакласною додатковою роботою у гуртках ми багато не зробимо з обдарованими й старанними учнями. Необхідна, як вже мовилось вище, широка мережа шкіл для обдарованих учнів, бо тільки це підніме на належний рівень сучасні наукові дослідження, зокрема у точних науках і у техніці, а не ускладнення програми, навчального матеріалу для усіх без виїмку учнів у середніх школах.

Згадаймо про отриману учнем насолоду від зрозумілого уроку. Він полюбить предмет і це запорука, що буде вчити його. А як усім опанувати такі важкі підручники за новими програмами, особливо з точних наук? От і тому, між іншим звідси, така холодна байдужість до навчання серед середніх і слабких учнів. При цьому регулярно проводяться підсумкові педагогічні ради чи наради при директорі під кінець чверті замість того, щоб об'єктивно атестувати знання кожного учня і, між іншим, тим заставити його старанно працювати у майбутньому. Ці наради перетворюється у «базар»

між керівництвом школи, класним керівником і учителями, яким нерозривно є дуже важко виставити позитивну, а у іншому випадку – відмінну, оцінку, щоб школа показала перед районним ВНО «ріст» відмінників у школі, а у першому випадку прогрес в успішності по школі, оскільки від цього залежить оцінка роботи школи у звітній доповіді на районній конференції учителів. Але для «святого спокою» у стінах своєї школи, щоб не псувати відносини з її керівництвом, учитель іде на явний обман і від цього ж таки паде його авторитет і відношення учнів до його предмету, бо ж учень звикає до дарованої оцінки.

Тут також слід згадати і про вручення часто незаслужених похвальних грамот, нагород, атестатів зрілості тощо, яке відбувається серед великих парадів, торжеств, овацій і т. д., а це сприяє вирощенню гордіїв, які ждатимуть у житті на незаслужені похвали, нагороди, підвищення по службі. Не забуваймо у цій атмосфері штучного вирізнення дітей, що кожна дитина зобов'язана бути пильною і обов'язковою, працьовитою і сумлінною, а масове і часте нагороджування учнів тільки затьмарює їхню мету у навчанні.

25. Заохочення і характерність.

Майбутнє завдання школи

Підсумовуючи спогади, слід сказати, що у наших школах часто висувають лише окремих учнів, перехвалюють їх, нагороджують. А від цього у житті ми маємо зараз громадян гордих, зарозумілих, а навіть – мстивих, які не спроможні об'єктивно у житті когось оцінити. І це життєва правда, з якою я дуже часто зустрічався! Бо ж я часто відчував удари від мстивих, вбогих духом, тремтячих за свій портфель «керівників». Вони планомірно позбувалися, викорінювали зі свого колективу педагогів, і це навіть дуже старанних та обдарованих, якщо вони відмовлялись іти на шлях підлабузництва. Але ж таких «керівників» чомусь дуже багато! Чи це не результат їх неправильного заохочування у шкільній парті? Вони ж звикли до частих і, розуміється, незаслужених похвал, а коли вони припиняються, хоча б на хвилю, вони не знаходять собі місця, лютують, мстять!

Нагадаю, як лютував одного разу мій шкільний «керівник», якого забули взяти в президію районної конференції учителів! Значить: для нього не було метою виховувати благородних, чесних, мужніх у служінні Правді, працьовитих учнів, а будь-яким шляхом приподобитися своєму керівництву і ... рости, рости. Як низько! А це зараз є масово.

Як багато прийдеться зробити для подолання такого стану школі, перебудувати розуміння людей про мету у житті. І прищеплювати це необхідно у шкільній лавці, бо ж які вчителі, школа, таке й майбутнє суспільство!

Аж надто багато зараз між нами «громадян», яких метою є легке, гуляще життя; їх найвища мета: легкова машина, дача, щорічний курорт при повному здоров'ї, гучна вечірка з багатою випивкою тощо. А де на все це взяти гроші? Держава вчить нас не бути марнотратним, а ощадним! Значить десь треба гроші на все це знайти, хоча б і незаконно. А тут і початок злочинних дій. Як багато серед нас «громадян», у яких у щоденному плані мусять бути «банкети» з гострими напінками, і багато з них повертаються після цього до праці цього ж дня, чи до сім'ї «на підпитку». Ось тут і потоплені усі благородні ідеї суспільства, зневага жертв наших предків, які вибороли для нас сьогодні. (Хоча б приклади у нашому селі).

Тут насувається ще одна проблема: а чи можна виховати молодь, зокрема на селі, серед зіпсутого оточення, серед негідних батьків? Надзвичайно важко! П'ють і бешкетують батьки на очах у дітей, а відтак такими ж стають їх діти, і вже добре п'ють.

Натомість у своїх педагогічних роздумах я хочу порадити сьогоднішнім педагогам і батькам скористатись порадами великого німецького педагога – знавця виховання Йозефа Ігнаца Кляуса (Joseph Ignaz Claus) (1691-1775) (Йозеф Ігнац Кляус

– священик, видатний німецький католицький теолог, проповідник і педагог – *примітка упорядника*), який в одній із своїх праць (тут мова йде про твір з католицької екзегетики і педагогіки, опублікований в 1744 році: «Spicilegium Catechetico-Concionatorium Id Est, Conceptus Exegetici». – Wolff, Augsburg, 1744. – *Примітка упорядника*), перевиданій у 1858 році. У цій праці, педагог, між іншим, рекомендує: «Es ist nicht ratsam und nützlich, Kinder sogleich nach verübten Fehler zu bestrafen, weil da der Geist noch verdunkelt und durch uns unfähig ist, die Ursache die Strafe zu erkennen... Am besten ist es also, so lange mit der Strafe zurückzuhalten, bis der erste Zornanfall sowohl beim Strafenden als beim Sträflinge sich etwas gelegt hat. Aus demselben Grunde dürfen Kinder, sobald einmal das Ehrgefühl in ihnen erwacht ist, nicht in Gegenwart anderer gefädelt werden». («Не бажано і не корисно карати дітей відразу після того, як допущені помилки, оскільки в цей момент дух наш є все ще затемнений гнівом і ми не в змозі бачити причини покарання... Найкраще тому утриматись з покаранням до тих пір, поки не спаде перший гнів у караючого і у того, що провинився, і лише тоді вирішувати щодо покарання. Ця ж причина може пробудити почуття честі у дітей, перш ніж їх карати в присутності інших»). Тому й буває така шкода від «критики» серед народу – «на людях», від різкого обговорення помилок другого в його присутності, після чого він (той, кого критикують) замість появи почуття сорому перед людьми за свої провини, а це часто єдине, що зупиняє «злочинця» перед злочином,

виявляє ненависть до тих, хто його «бичує» прилюдно, що, очевидно, також негативно впливає на його нервову систему.

Тут варто застосувати такий досвід і до дітей, шукаючи нагоди, щоб поговорити з ними у «чотири ока» про їхні помилки, що насправді допоможе покращити поведінку молодих людей при допомозі любові без гострих слів. Також і батькам не слід карати дітей в стані власного гніву та їхнього гніву, оскільки тут є можливою дуже небезпечна помилка – може бути зруйноване взаєморозуміння між батьками і дітьми. Тому треба підходити з розумом до дії і реагування на вчинки дітей: вияснити найперше за що я маю їх карати і коли це краще, головню з розумом і любов'ю зробити це. В усіх цих випадках треба діяти за порадою мудрого німецького прислів'я: «Eine sanfte Antwort (Rede) bricht den Zorn» – «Лягідна відповідь (мова) руйнує гнів».

Підсумовуючи сказане (не до одного я ще, можливо, повернуся!), висловлюю радість і вдячність, що доля дала мені можливість пізнати глибше життя, людей і їм віддати свій труд, час, здоров'я, хоч, на жаль, бачу так багато своїх помилок, яких вже не маю можливості виправити. І тут остання порада для молодих педагогів: докладайте постійно максимум зусиль, щоб виконати вимогу великого російського письменника А. Чехова: «В людини повинно бути усе прекрасне, і обличчя, і одяг, і душа, і думки». А ці слова відносяться перш усього до учителів – «інженерів людських душ», до яких учні не менш

приглядаються і вивчають їх, як улюблену кінокартину, книгу тощо.

Великі й складні завдання перед майбутньою школою. Співчуваю їй і бажаю щиро успіхів!!!

